

ORTADOĞU SİYASETİNDE MEDHALİ SELEFİLİĞİN ROLÜ LİBYA, MISIR VE YEMEN

EMRAH KEKİLLİ

SETA | ANALİZ

ŞUBAT 2019 · SAYI 267

ORTADOĞU SİYASETİNDE MEDHALİ SELEFİLİĞİN ROLÜ LİBYA, MİSİR VE YEMEN

EMRAH KEKİLLİ

COPYRIGHT © 2019

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-605-7544-19-3

Uygulama: Hasan Suat Olgun

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
SELEFİLİK VE SİYASET	11
MEDHALİ SELEFİLİK	12
LİBYA: SİLAH VE SİYASET	14
MISIR: DEVRİM KARŞITI TEOLOJİ	16
YEMEN: LEJYONERLER VE BÖLÜNME TALEPLERİ	17
SONUÇ	18

YAZAR HAKKINDA

Emrah Kekilli

2009'da Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Halihazırda Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde başladığı doktora eğitimine Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'nde devam etmektedir. 2012'de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya'ya giden Kekilli 2013 itibarıyla Libya'da faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015'te Türkiye'ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Libya üzerine çok sayıda akademik ve politik makale kaleme alan Kekilli, Libya'yı merkeze alarak Batı Arap Dünyası üzerine çalışmalarını yürütmektedir. Libya tarihi, siyaseti, ekonomisi, Kuzey Afrika'da devlet dışı silahlı aktörler, cihadi gruplar ve cihadi grupların ideolojik söylemleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

ÖZET

Bu analiz BAE liderliğindeki bölgesel eksenin Suudi Arabistan üzerinden Selefililiği kendi bölge stratejisi için araçsallaştırmasını ele almaktadır.

Bu analiz Suudi Arabistan devleti ile Selefilik arasındaki ilişkiyi değerlendirerek buradan hareketle Selefililiğin bir dış politika aracı olarak nasıl kullanıldığını Medhali Selefilik örneğinde ele almaktadır. Medhali Selefililiği ortaya çıkış serüveni ve inançları açısından irdeleyerek Mısır, Libya ve Yemen örneklerini tartışmaktadır. Bu analizin temel iddiası Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) liderliğindeki bölgesel eksenin Suudi Arabistan üzerinden Medhali Selefililiği kendi bölge stratejisi için araçsallaştırdığıdır. Zira Medhali Selefililiğin siyasi otoriteye mutlak itaat merkezli dini yorumu bu eksenin siyasi müttefiklerine meşruiyet zemini sağlamaktadır. Bu analiz yazılırken konunun muhataplarıyla birebir yapılan görüşmelerin, konuya ilişkin analiz ve kitapların yanında yazılı ve görsel basına yansıyan bilgilere de başvurulmuştur.

GİRİŞ

Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da çeşitli dini yorumlar siyasetle iç içe geçerek etkin ve belirleyici parametre olmuştur. 1948’de kuruluşu ilan edilen İsrail büyük oranda Yahudi kimliğine yaslanan bir ulusal kimlik inşa etmiş ve küresel olarak dini bağlar üzerinden oluşturulan Yahudi lobisinden güç almıştır/almaktadır. İran özellikle 1979’da Ayetullah Humeyni’nin gerçekleştirdiği devrimden sonra İslam’ın Şii yorumunun farklı bir kurgusuna (Velayet-i Fakih) dayalı bir siyasal sistem kurmuştur. İran’ın bu dönemden sonraki dış politikası bölgedeki Şii unsurlara dayanmış, yer yer Şii din anlayışını yayma gayreti içine girmiştir. Suudi Arabistan’ın devlet kimliği de İslam’ın Selefi/Vahhabi yorumu ve Suud ailesi üzerine oturmaktadır.

Selefilik 18. yüzyılda Muhammed bin Abdulvahhab’ın kurguladığı dini yorumun Suudi Arabistan’ın kurucu ailesi Abdulaziz bin Suud hanedanı tarafından benimsenerek kurumsallaştırılmış halidir. Süreç içinde dört ana başlık altında toplanabilecek farklı kollara ayrılmıştır. 1774 Vahhabi isyanında Suud ailesi ile Abdulvahhab birlikte hareket etmiş, karşılıklı ilişki o günden sonra birbirini besleyerek devam etmiş, aileler arası evliliklerle pekiştirilmiş, özellikle 1932’de modern Suudi Arabistan’ın kurulmasıyla bu

ilişki dini ve siyasi otoritenin paylaştırılması şeklinde kurgulanmıştır. Abdulvahhab’ın torunları (Al-i Şeyh) Suudi Arabistan’ın en üst dini makamlarından olan Büyük Alimler Heyeti, Yargıçlar Yüksek Meclisi ve Suudi Arabistan Müftülüğü gibi en önemli dini makamların çoğunu elinde bulundurmaktadır. Ayrıca tahta oturacak kişiyi onaylamak, kanun yapmak, eğitim ve toplumsal hayata ilişkin birçok konuyu belirlemek gibi haklara sahiptir. Al-i Şeyh’in temsil ettiği “geleneksel” Selefi yorum Suudi Arabistan’daki Selefilik’in omurgasını temsil ederken süreç içinde Selefilik’in “reformist”, “cihatçı” ve “Medhali” yorumları da ortaya çıkmıştır.

Al-i Şeyh’in temsil ettiği, Suudi Arabistan’ın kurucu ideolojisini oluşturan ve Suud ailesinin meşruiyet kaynağı niteliğindeki geleneksel Selefi yorum diğer yorumların söylem ve kurum düzeyinde hayat bulduğu rahimdir.¹ Bu akım kendisinin “doğru İslam”ı anlatmaya adanmış ve “siyasetten uzak durduğu”nu öne sürerek “yanlış dini inançlar”la mücadele ettiğini iddia etmektedir. Abdulvahhab’ın *Tevhid* isimli kitabı bu yorumun ana başvuru metni olup hangi düşünce ve eylemlerin “tevhid”e uygun olmadığını ve insanları dinden çıkardığını tartışmaktadır. Şii’liğe doğrudan cephe alan bu akım Sünni dünyanın Eş’arilik, Maturidilik ve Sufilik gibi ana akımlarının “sapkın” olduğunu iddia ederek onlara da cephe almaktadır.

Suudi Arabistan eski müftüsü Abdulaziz bin Baz ve Alimler Birliği üyesi Muhammed bin Salih Useymen gibi ülkedeki dini kurumların öne çıkan isimleri bu akımın taşıyıcılarıdır. Selefilik’in reformist, cihatçı ve Medhali yorumlarının tamamı geleneksel Suud Selefilik’inin farklı şekillerde yeniden yorumlanmasıyla şekillenmiştir. Gerek cihatçı gerek reformist gerekse

1. Selefilik ve farklı yorumları hakkında kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Beşir Musa Nafi, İzzettin Abdulmevla ve Havvas Takiyye, الظاهرة السلفية : التعددية التنظيمية والسياسات (el-Cezire Yayınları, Katar: 2014).

Medhali Selefiliğin fikir babalarının tamamının geleneksel Suud Selefiliğin din adamlarından ders almışlığı ya da referansı bulunmaktadır. Muhammed bin İbrahim Abdullatif Al-i Şeyh'in daveti üzerine Suudi Arabistan'da dersler veren ve 1979'da Ürdün'e yerleşerek 1999'daki ölümüne kadar bu ülkede ikamet eden Arnavut asıllı ve Suriye doğumlu Nasruddin Elbani gibi din adamları bu akımın İslam dünyası genelinde yayılmasına önemli katkılar sunmuştur. Elbani, Suudi Arabistan'daki geleneksel ulemayla yer yer çelişse de genel olarak Suudi Selefiliğin bölgede yayılmasında önemli rol oynayan aktörlerinden biri olmuştur.

Cihatçı Selefilik 1970'lerin ortalarında İslam dünyasında yaşanan krizlerden beslenerek doğmuş, Afganistan'da Ruslara karşı yürütülen mücadelede büyümüş, Irak işgali ve Suriye iç savaşında da reşit olmuştur.² 1966'da Mısır yönetimi tarafından Seyyid Kutub'un idam edilmesinin ardından –Suudi Arabistan ve Mısır'ın o dönemde farklı kamplarda yer alması nedeniyle– Riyad, Kahire'ye muhalif İslamcılara kapısını açmıştır. Seyyid Kutub'un kardeşi Muhammed Kutub gibi birçok isim Suudi Arabistan'da farklı üniversitelerde ders vermiştir. 1970'lerin sonunda Rusya'nın Afganistan'a girmesiyle o dönemde ABD'nin liderlik ettiği kampta yer alan Suudi Arabistan kendi vatandaşları ve İslam dünyasının çeşitli yerlerinden gençleri Afganistan'a giderek Ruslara karşı Afgan halkının yanında savaşmaya (cihada) teşvik etmiştir.

Suudi Arabistan'da ders veren Muhammed Kutub gibi Mısırlıların etkisiyle siyasallaşmaya başlayan Selefilik Afganistan'daki savaş ortamında Abdullah Azzam, Usame bin Ladin, Eymen Zevahiri gibi isimlerin elinde daha aşırı bir şekil almıştır. Afganistan'da Ruslara karşı savaşan, Ab-

dulvahhab'ın *Tevhid* kitabını başucu kitabı olarak yanında bulunduran yeni bir nesil yetişmiş ve literatürde bunlara "Afgan Arapları" denmiştir.³ ABD'nin Irak işgali sonrasında Irak'ta oluşan terör için verimli şartlar DEAŞ terör örgütüne doğru evrilecek bir süreç başlatmış ve Afgan Arapları bu süreçlerin başlamasında belirleyici olmuştur. Arap gençlerinin Afganistan'a gitmelerinde Abdullah Azzam'ın çağrıları çok belirleyici olurken Ebu Musab Suri'nin *Küresel Cihada Çağrı* isimli kitabı⁴ Irak, Suriye, Mısır, Libya, Yemen ve hatta Nijerya'daki gençlerin dahi etkilendiği önemli kaynaklar arasında yer almıştır. İslam dünyasının içinden geçtiği krizler söylemi, söylem de krizleri besleyerek derin bir açmazı üretmiştir. Bu açmazın ana rahminde üreyen terör örgütleri bölgesel ve küresel gizli servislerin yönlendirdiği araçlara dönüşmüştür.

Reformist Selefilik, Selefi inanç sistemine (Abdulvahab'ın *Tevhid* kitabı çerçevesinde) ve Müslüman Kardeşlerin aktivizmine (Seyyid Kutub'un "hakimiyet" kavramı çerçevesinde) sahip bir akım olarak nitelenmektedir. Reformist Selefilik, Müslüman Kardeşler aktivist arka planı ve Selefi düşünce sistemine sahip Muhammed bin Surur tarafından şekillendirildiği için Sururi Selefilik olarak da bilinmektedir. 1938 Suriye doğumlu ve Şam'da hukuk okuyan Surur 1953'te Müslüman Kardeşler teşkilatına katılmış, 1963'te Baas Partisi'nin iktidara gelerek Müslüman Kardeşler üzerinde baskı kurması sonucu 1965'te Suudi Arabistan'a gitmiş ve orada çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Müslüman Kardeşler ile ilişkilerinin bozulduğu 1973'te Kuveyt'e geçerek ileride Sururi Selefilik olarak adlandırılacak fikirlerini yaymaya başlamıştır.

2. Selefiliğin cihatçı yorumuna ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Hasan Abu Hanieh ve Mohammad Abu Rumman, *The Islamic State Organization*, (Friedrich-Ebert-Stiftung Jordan & Iraq, Amman: 2015).

3. Afgan Araplarına ilişkin çok kapsamlı ve derinlikli bir değerlendirme için bkz. Camilla Tawil, *Brothers in Arms: The Story of al-Qa'ida and the Arab Jihadists*, çev. Robin Bray, (Saqi Yayınları, Londra: 2010).

4. Kitap Türkçeye tercüme edilmiştir. Bkz. Ebu Musab Suri, *Küresel İslami Direniş Çağrısı*, çev. La Tedri, (Anlatı Yayınları, İstanbul: 2018).

İran'da Ayetullah Humeyni tarafından gerçekleştirilen devrime karşı sert bir pozisyon alan Surur 1984'te *Mecusilerin Geri Dönüşü* başlıklı bir kitap yazarak mollaların yönettiği İran'ın bölge için ne derece tehlikeli olduğunu tartışmıştır. Kitabın neden olduğu tartışma sebebiyle Kuveyt'i terk ederek İngiltere'ye yerleşip fikirlerini orada yaymıştır. 2004'te Ürdün'e, 2011'de Katar'a geçmiş ve Suriye devriminin yanında yer almış ve orada ölmüştür. 90'ların ortasında Suudi Arabistan'da yükselen Sahva Selefiligi de Surur'un görüşlerinden etkilenmiştir.⁵

Sahva Selefiligi, Selefiligi eylemi merkeze alarak yorumlayan ve siyasi konular üzerine görüş belirten bir yorumdur. 1980'lerin ortasında ortaya çıkmış, 1990'ların başında Körfez Savaşı sırasında Suudi yönetiminin ABD'den yardım almasına karşı çıkarak kendisinden söz ettirmeye başlamıştır.⁶ Muhammed Kutub, Muhammed Ahmed Raşid ve Abdurrahman Dusri Sahva Selefiliginin şekillenmesi üzerinde etkisi olan fikir adamları ve din alimleridir. Özellikle Selefilik ve Seyyid Kutub'un eylem merkezli yorumunun harmanlanmasında Muhammed Kutub etkili olmuştur. Bunun yanında Muhammed Surur'un fikir ve düşünceleri de Sahva Selefiliginin şekillenmesinde etkili olmuştur. Selman Avde, Avad Karni, Sefer Havali, Nasır Amr ve Saad Berik gibi din alimleri de bu akımın öne çıkan temsilcileridir. Afganistan Savaşı sırasında Sovyetlere karşı Afgan direnişçilerin yanında yer alarak Arap gençlerini teşvik etmeleri nedeniyle Suudi Arabistan'ın desteğini kazanırken İkinci Körfez Savaşı sırasında ise Riyad yönetimiyle araları açılmıştır.

Siyasi otoriteyi sorgulamadan itaati savunan ve muhalefeti haram olarak gören Medhali Selefilik, Suud ailesi ve onların bölgesel müttefikleri açısından yarayışlı bir unsur olarak görülmüştür. Körfez Savaşı sırasında Suud ailesinin yanında sert bir biçimde pozisyon alarak yönetimin dikkatini çeken bu akım Arap devrimleri sırasında ve sonrasında Suudi ailesi ve müttefiklerinin lehine pozisyon almıştır. Özellikle Arap devrimlerinin iktidara taşıdığı aktörlere karşı BAE liderliğinde başlatılan karşı devrimlerde karşı devrim aktörlerinin yanında yer almıştır. Örneğin Mısır'da devrim karşıtı bir dini söylemi dillendirmiş ve sonrasında darbecileri destekleyen vaazlar vermiştir. Ayrıca Libya ve Yemen –diğer Arap ülkelerinden farklı olarak– Medhali Selefilige müntesibi vaizlerin kabilevi bağlarını da kullanarak silahlı aktörlerle iç içe geçip en etkin olduğu ülkeler olarak nitelenebilir.

Bu analiz Medhali Selefiligin oynadığı bölgesel siyasi rolü Libya, Mısır ve Yemen örneklerinde incelemektedir. Medhali Selefilik bölgede ciddi bir siyasi rol oynadığı için öncelikle Medhali Selefiligin siyasi angajmanları üzerinde durulmaktadır. Daha sonra da Medhali Selefiligin Libya, Mısır ve Yemen'deki varlığı ayrıntılı şekilde değerlendirilmektedir. Bu analizin ana iddiası BAE liderliğindeki bölgesel eksenin Suudi Arabistan üzerinden Selefiligi kendi bölge stratejisi için araçsallaştırdığıdır. Medhali Selefi akımın mensupları bu blokun kendi ülkelerindeki müttefiklerini mutlak itaat edilmesi gereken siyasi otorite olarak tanımlayarak onlara siyasi ve sivil olarak muhalefet edenlerin dinden çıktığını iddia etmektedir. Bu haliyle Medhali Selefilik karşı devrim aktörlerinin meşrulaştırılmasında kullanışlı bir araca dönüşmektedir. Bu analiz yazılırken hem konunun muhataplarıyla birebir yapılan görüşmelere hem de konuya ilişkin analiz ve kitaplar ile yazılı ve görsel basına yansıyan bilgilere başvurulmuştur.

5. "السوري" محمد سرور. رحيل مؤسس التيار", Aljazeera, <https://goo.gl/BfSRdk>, (Erişim tarihi: 1 Kasım 2018).

6. Konuya ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Stephane Lacroix, *Awakening Islam: The Politics of Religious Dissent in Contemporary Saudi Arabia*, çev. George Holoch, (Harvard Üniversitesi Yayınları, Boston: 2011).

SELEFİLİK VE SİYASET

Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da din ve siyaset –ge-rek iktidar gerekse muhalefet düzeyinde– iç içe geçerek birbirini şekillendirdiği gibi toplum ve kültürü de doğrudan etkilemiştir. 1948’de ku-ruluşunu ilan eden İsrail ulusal kimliğini Ya-hudilik üzerine inşa etmiştir.⁷ Suudi Arabistan ulusal kimliğinin din adamları ailesi Al-i Şeyh ve siyasi yönetici aile Al-i Suud dengesi üzerine inşa edilmesi⁸ ve 1979 İran Devrimi sonrasında İran yönetiminin Şii din adamlarının eline geç-mesi⁹ iktidar–din özdeşliğinin ön plana çıkan ör-nekleri olarak zikredilebilir. Mısır, Libya, Tunus, Yemen ve Irak’taki iktidarlara karşı muhalefetin ana omurgasını dini hareketlerin oluşturması da din-muhalefet ilişkisinin önemli örnekleri ara-sında sayılabilir.

Suudi Arabistan’da Anayasa’dan Ceza Ka-nunu’na kadar Selefi din adamlarının yorumları belirleyicidir. Suud ailesinin meşruiyeti ve onla-ra mutlak itaat Selefilik’in din yorumu üzerin-de mutlak belirleyici olmuştur. Din ve siyaset arasındaki karşılıklı etkileşim Suudi toplum ve kültürü üzerinde derinden etki uyandırarak Su-udi Arabistan’da seküler dünyanın ürettiği siyasi normlara dayalı bir siyasi düşüncüyü baskıladığı gibi toplumsal kültürü de dünyanın geri kalanın-dan ayırtmıştır.

İsrail’in, Yahudiliğin Siyonist yorumu üze-rine inşa edilmiş ulusal kimliği Filistin halkıyla çatışmasının temelini oluştururken iki devletli çözümü reddetmesi, yeni yerleşim birimleri inşa

etmeyi sürdürmesi, başkenti Kudüs’e taşıması ve Ulus Yasası gibi eylemlerinin tamamında Yahudi-liğin belirleyici olduğu söylenebilir. Siyasi ve dini elitlerinin karşılıklı olarak birbirini şekillendirdi-ği İsrail’deki toplum ve toplumsal kültür küresel değerlere aykırı, uluslararası hukukun suç saydığı eylemler karşısında sessiz kalmayı tercih etmek-tedir. İran’da din adamlarının inşa ettiği Velayet-i Fakih düzeni siyasi ve dini elitler arasındaki ayrı-mı tamamen ortadan kaldırarak din adamlarının “On İkinci İmam” adına yönettiği teopolitik bir düzen getirmiştir. Bütün hukuk normlarının Şii yorumuna göre belirlendiği ülkede toplumun gi-yim alışkanlarından tüketim alışkanlarının tama-mına kadar devlet müdahale etmektedir.

Şiiliğe doğrudan cephe alan Medhali Selefilik, Sünni dünyanın Eş’arilik, Maturidilik ve Sufilik gibi ana akımlarının sapkın olduğunu iddia ederek onlara da cephe almaktadır.

Mısır, Libya ve Tunus gibi ülkelerde devlet-ler Arap devrimlerine kadar seküler yönetimler tercih etmekle birlikte Mısır’da Ezher, Libya’da Davet Cemiyeti ve Tunus’ta Zeytuna Medrese-si gibi kurumlar devletin himayesinde varlığını sürdürmüştür. Ancak bu ülkelerde muhalefetin ana omurgasını İslami hareketler teşkil etmiştir. Özellikle toplumsal alanda çok ciddi yardım ve destek faaliyetleri yürüterek toplumda ciddi ka-bul görmüş, devletin inşa ettiği toplumsallaşma ve kültürün nüfuz edemediği alanlarda kendi toplumsallaşma ve kültürünü inşa etmeyi başarmıştır. Bölgede din ve siyaset arasındaki gerek iktidar gerekse muhalefet düzeyindeki bu trajik ilişki özellikle Arap devrimleri sonrasında yaşa-nan bölgesel güç mücadelesinde daha karmaşık bir hal almıştır.

7. İsrail’in Yahudi kimliği üzerine ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Yedidia Z. Stern, *Religion, State, and the Jewish Identity Crisis in Israel*, (Brookings, Washington D.C.: 2017).

8. Suudi Arabistan’da din adamlarının rolüne ilişkin ayrıntılı bir tartışma için bkz. Nabil Mouline, *The Clerics of Islam: Religious Authority and Political Power in Saudi Arabia*, çev. Ethan S. Rundell, (Yale Üniversitesi Yayınları, New Haven: 2014).

9. Devrim sonrası İran’da dine dayalı siyasal sisteme ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Mehrzad Boroujerdi ve Kourosh Rahimkhani, *Postrevolutionary Iran: A Political Handbook*, (Syracuse Üniversitesi Yayınları, New York: 2018).

Suudi Arabistan kuruluşundan bu yana Selefilikle¹⁰ özdeşleşerek Selefiliğin çeşitli yorumlarının bölgede yayılmasında ana aktör olmuştur. Suud ailesi ile Selefi Vahhabiliğin kurucuları arasındaki ilişki 18. yüzyıla kadar gitmektedir. Suud ailesi Osmanlı'ya isyan eden Abdülvahhab'ın yanında yer almıştır. Yirminci yüzyılda Suud ailesi Abdulaziz bin Suud liderliğinde Suudi Arabistan'ı kurduğunda Abdülvahhab ailesi (Al-i Şeyh) ile güçlü bir ittifak kurarak onlara ikinci kurucu hanedan gibi davranmıştır. Suudi Arabistan bir yönüyle Suud ve Abdülvahhab ailelerinin ittifakı üzerine bina edilmiştir. Suudi Arabistan'da Selefilik-Suud ailesi ilişkisi kendi içinde tutarlı ve istikrarlı bir seyir izlerken Selefilik ve diğer ülkelerdeki Müslümanlar arasındaki ilişkiler zaman ve mekanın koşullarına göre şekillenmiştir. Örneğin 1960'larda ABD blokunda olan Suudi Arabistan, Mısır'da muhalif İslami hareketleri destekleyerek bazı isimlere ülkesinde oturma izni vermiştir. Suudi Arabistan'da ağırlanan Mısırlı düşünürler üzerinden Mısır'daki İslami aktivizm ve Suudi Selefiliği iç içe geçerek Afgan cihadına uzanan yolda tedricen yeni bir şekle bürünüp Afganistan'da gelişerek bugünkü cihatçı Selefiliğin ana rahmi olmuştur. Suudi Arabistan o dönemde kendi vatandaşları ve farklı Arap ülkelerinden gençlerin Selefi ağ üzerinden Afganistan'a gitmesini desteklemiştir.

MEDHALİ SELEFİLİK¹¹

Şeyh Rebi Hadi Medhali'ye (1932 Suudi Arabistan doğumlu) atfen “Medhali Selefilik” ola-

rak isimlendirilen bu akıma Medhali'nin hocası Muhammed Aman Cami'ye (1931-1996) atfen “Cami Selefilik” de denilmektedir. Suudi Arabistan'da doğan ve bütün eğitimini ülkesinde alan Medhali dönemin Suudi Arabistan Müftüsü Abdulaziz bin Baz ve ünlü Selefi alim Şeyh Muhammed Nasruddin Elbani gibi isimlerden ders almıştır. Akım 90'ların başında, Körfez Savaşı sırasında Saddam rejimine karşı ABD'den yardım istenip istenmeyeceğine dair tartışmalar çerçevesinde kendinden söz ettirmeye başlamıştır. O dönemde İslam dünyasında din alimlerinin büyük bölümü ve Sahva Selefiliğinin ön plana çıkan din alimleri “Müslümanla savaş için gayrimüslimden yardım istemek caiz değildir” fetvası verirken Suudi Arabistan din alimleri gayrimüslimden yardım istemeyi caiz görmüş ancak caiz görmeyenleri ise mazur saymıştır. Cami ve öğrencisi Medhali “Mülhidlerin Saldırısına Karşı Koymak için Gayrimüslimden Yardım İstemenin Hükmü” isimli kitapla ABD'den yardım alınmasını savundukları gibi buna karşı çıkanları da ağır dille eleştirmiştir. Suudi yönetiminin ABD'den destek alma kararına karşı çıkmayı “huruc ‘ales-sulta” olarak nitelendirip “caiz” olmadığını savunmuştur. Böylece –aşağıda ayrıntılı tartışılacağı üzere– Medhali Selefiliğin en belirgin özelliği olan “siyasi otoriteye mutlak itaat” ilkesi en belirgin şekliyle ortaya çıkmıştır.

Medhali Selefilik 90'ların ortasından itibaren bir taraftan siyasi İslami hareketler diğer taraftan da Sururi Selefilik gibi siyasetle ilgilenen Selefi hareketlerin güçlenmesine karşı Suudi yönetimi tarafından desteklenmeye başlanmıştır. Müslüman Kardeşler'e karşı pozisyon alan Medhali Selefilik 90'ların ortasında Suudi yönetimine yazdığı bir raporda Müslüman Kardeşler'in eylemlerinin rejimi değiştirmek isteyen küresel bir planın parçası olduğunu öne sürerek gerekli

10. Bu analizde Selefilik ve Vahhabilik eş anlamlı olarak kullanılmaktadır çünkü Selefilik, Vahhabilerin kendisine verdiği isimdir. Selefiliğin dini anlama biçimine ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Ramazan Yıldırım ve Mahmut Çınar, *Selefilik: Tarihsel Süreci ve Görüşleri*, (Plural Publications, 2019).

11. Medhali Selefiliğe ilişkin burada ifade edilen bilgiler Şeyh Rebi Medhali'den ya da bu akıma mensup hocalardan ders almış din adamlarıyla 2018'in çeşitli aylarında İstanbul ve Ankara'da yazarın gerçekleştirdiği görüşmelere dayanmaktadır.

tedbirlerin alınması çağrısında bulunmuştur.¹² Bu rapor Suudi makamların reformist ve siyasi Selefî eğilimlere karşı harekete geçmesinde etkili ve belirleyici olmuştur. Medhalilerin rejimle bu yöndeki güçlü ilişkileri Muhammed Cami'ye Medine'deki İslam Üniversitesi'nin rektörü olma yolunu açmıştır (Rebi Medhali de buradaki hocalardan biridir). 90'larda Sahva Selefiliğine mensup din alimlerinin görevden alınmasından doğan boşluğu da Medhali Selefilik mensupları doldurmuştur.

Medhali Selefiliği diğer Selefî akımlardan ayıran en önemli özelliği siyasi otoriteye (*veliyu'l emr*) mutlak itaati savunmakla birlikte sivil ve siyasi her türlü muhalefeti dinden çıkma olarak nitelemesidir. Medhali fikhına göre –ele geçirme yöntemine bakılmaksızın– iktidarı ele geçirene (mütegallib) de, onu düşürüp yerine geçene de mutlak itaat edilmelidir. Aynı şekilde iktidardan meşruiyet alan bütün dini kurumlara da itaat edilmelidir. Bu çerçevede Suudi Arabistan'daki Yüksek Alimler Heyeti ya da Müftülük gibi kurumlara itaat edilmesi dinen zorunluluktur. Mevcut siyasi otoritelere karşı muhalefet eden İslami hareketler partileşerek “Müslümanların tek bir imam altında birleşmesine engel oldukları için” sapkındır. Suudi Arabistan'daki Sahva Selefiliği ve Müslüman Kardeşler'e karşı bu fikirleri geliştiren Medhali bu hareketlerin bir fitne ve dalalet hareketi olduğunu savunarak her türlü vesileyle bunlarla mücadele edilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Medhali'nin bu fikirleri Medine'de eğitim gören Arap dünyasının çeşitli yerlerinden öğrenciler üzerinden süreç içinde Suudi Arabistan'ın müttefiki olan siyasi otoritelerin savunuculuğuna doğru genişlemiştir.

Medhali Selefilik kaynağında Medhali'nin bulunduğu referans merkezli çalışan bir ağ şek-

linde örgütlenmekte ve geliştirdikleri bazı kalıplar üzerinden kendilerinin referans vermediği din alimlerini ötekileştirmektedir. Herhangi bir din aliminin sözüne itibar edilmesi için Medhali'nin o kişinin dini alandaki yetkinliğine referans olması ya da herhangi bir ülkede Medhali'nin referans olduğu birinin referans olması gerekmektedir. Aksi takdirde o din alimini dinlemek ve sözüne itibar etmek “caiz” değildir zira insanları dinden çıkarması ve fitneye sebep olması ihtimali vardır. Bunun yanında muhatap olunan kişilere bu Selefilik akımının gündem başlıkları içindeki bazı sorular sorularak kanaati öğrenilmekte, eğer kendi görüşleriyle uyuşmuyorsa ya da bilmiyorum diye cevap veriyorsa dini açıdan sakıncalı olarak damgalanmaktadır. Aralarında sık sık bölünmeler ve ayrılmalar olsa da Suudi Arabistan'ın Medhali üzerinden bu ağa sunduğu destek onun belirleyici aktör olarak varlığını sürdürmesine imkan sunmaktadır.

Medhali Selefiliğin kendilerinden olmayanları ötekileştirmek için geliştirdikleri bazı kalıplar bulunmaktadır: Siyaset yapanın evine misafir olarak giden siyasete katılmış sayılır, siyaset yapanları bir konuda haklı gören –gerçekten haklı olsa dahi– dönek kabul edilir. “Yanlış görüşlere sahip bir kişi”yle ilişkisini kesmeyen onun mezhebin-den sayılır. “Bidat ehli”nden birinin –bazen şer'i gerekçelerle dahi olsa– bir iyiliğinden bahseden dönek ve çıkarıcı görülür. Muhaliflerden birinin sözünü delil gösteren –doğru olsa bile– dönektir, “sahtekarları” ve “bidat ehli”ni savunmaktadır. “Müslüman kişi kendisinde barındırdığı hayır ve şerre göre sevilir ya da nefret edilir” derse dönek, çıkarıcı, Müslüman Kardeşler sempatzanı ya da kutuplaştıdırıcıdır.

Selefiliğin aşırı yorumlarından biri olan Medhali Selefilik özellikle 2011'de gerçekleşen Arap devrimleri sonrasında bölgede güçlenerek karşı devrimler lehine önemli bir aktöre dönüşmüştür. Kurucuları ve dini yorumlama

12. “المدخله لواء للسلطة وحرب على التيارات الإسلامية”، Aljazeera, <https://goo.gl/P6Xrvu>, (Erişim tarihi: 28 Ekim 2018).

biçimi aşağıda ayrıntılarıyla tartışılacak olan Medhali Selefilik'in en öne çıkan yönü siyasi iktidarlara (*veliyu'l emr*) mutlak itaati savunması yanında siyasi ve sivil muhalefeti dinden çıkma şeklinde değerlendirmesidir. Bu haliyle Mısır ve Libya'daki devrimlerde devrik liderler yanında yer almış, devrimleri müteakiben bir müddet sessiz kaldıktan sonra karşı devrimlerle iktidara gelen aktörlerin mutlak savunuculuğuna soyunmuştur.

Bölgede Abu Dabi Veliaht Prensi Muhammed bin Zayid'in öncülük ettiği karşı devrim bloku zamanla, Sisi ve Muhammed bin Selman'ı da safına dahil ederek karşı devrimlerin lokomotifi olmuştur.¹³ Bu bloktaki her ülke kendi tarihi, sosyolojik, jeostratejik, dini ve ekonomik imkanları çerçevesinde Arap devrimlerinin bir siyasi düzene dönüşmemesi için ciddi uğraş vermektedir. Mısır, Libya ve Tunus'ta¹⁴ Arap devrimlerinin başarısız olması ve karşı devrim aktörlerinin iktidara gelmesi için BAE ekonomik, istihbari ve küresel ağını kullanırken Mısır darbesinden sonra bu bloka katılan Sisi yönetimi Libya'da BAE ile birlikte etkin rol oynamaya çalışmıştır. Özellikle Muhammed bin Selman'ın veliaht olmasının ardından Suudi Arabistan'ın bu blok içindeki etkinliği artmaya başlamıştır. Bu süreçte Suudi Arabistan'da mukim Şeyh Rebi Hadi Medhali liderliğindeki Medhali Selefilik de karşı devrim aktörlerinin dini meşruiyetini destekleme açısından güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır.¹⁵

13. BAE liderliğindeki blokun Arap devrimleri sonrasında takip ettiği dış politikaya ilişkin olarak bkz. Mahmut Rantisi ve Emrah Kekilli, "Birleşik Arap Emirliklerinin Dış Politikası", *SETA Analiz*, Sayı: 208, (Ağustos, 2017).

14. Bu analizde Tunus incelenmeyecektir ancak bu ülkeye ilişkin burada ifade edilen düşünceler Tunus'ta gerçekleştirilen bir haftalık saha araştırmasının verilerine dayanmaktadır.

15. Burada ifade edilen bilgiler yazarın 2017'de Trablus'ta, 2018'de Ankara ve İstanbul'da Medhali Selefi akımı yakından tanıyan isimlerle yaptığı görüşmelere dayanmaktadır.

LİBYA: SİLAH VE SİYASET¹⁶

Libya'da Medhali Selefilik'in hikayesi 2014'e kadar (yukarıda ana hatlarıyla ifade edilen) Medhalilik'in hikayesiyle paralel bir gelişim göstermişken bu tarihten itibaren diğer bölge ülkelerinin çok üzerinde alan kazanma imkanı bulmuştur. Medhali Selefilik'i Libya'ya taşıyanlar Suudi Arabistan'da Selefi Medhali hocalardan ders alan öğrenciler ve onların hac ve umrede tebliğde bulunduğu Libyalılar olmuştur. Kaddafi rejimi 90'ların başına kadar bu akım ve diğer Selefi akımlar arasındaki farkı tam olarak ayırt edemediği için bu akıma –diğer İslami gruplar gibi– da baskı yapmış ve mensuplarını hapse atmıştır. Ancak 90'ların ortasından itibaren kendisi için kullanışlı olacağına kanaat getirerek bu akıma Libya içinde alan açmıştır. Kaddafi'nin Libya'daki iktidar alanlarını oğulları arasında paylaşma yöntemi çerçevesinde Selefiler Sadi Kaddafi'nin payına düşmüştür. Sadi Kaddafi, Suudi Arabistan'daki Selefi din alimleriyle güçlü ilişkiler kurarak Medhali Selefilerin Libya'ya dönüşünün önünü açmıştır. Bu akım 17 Şubat Devrimi'ne kadar Libya içinde ciddi alan kazanmış, Rebi Medhali'nin izinden giderek devrim sürecinde rejimin yanında yer almış, öne çıkan isimlerden Mecdi Haffale rejimin kanallarına çıkarak devrime iştirak etmenin dini açıdan "fitne" olduğunu savunmuştur.

Şubat Devrimi sonrasında kapalı devre şeklinde görüş ve düşüncelerini yayma stratejisi benimseyen bu akım devrim sonrası oluşan özgürlük ortamını kendi lehine kullanmıştır. Özellikle (aşağıda ayrıntılı ifade edileceği üzere) Suudi Arabistan'ın güçlü mali desteği bu akımın alan kazanmasına ciddi katkı sunmuştur. 2012 ve 2013'te Zilitan'daki Abdusselam Esmer türbe-

16. Libya'da Medhaliliğe ilişkin burada ifade edilen bilgiler yazarın 2017'de Trablus'ta, 2018'de Ankara ve İstanbul'da Libyalı din adamları, siyasetçiler, gazeteciler ve akademisyenlerle yaptığı görüşmelere dayanmaktadır.

si ve Trablus'taki eski Sufi geleneğinin sembollelerinden Sih Şuab Camii'nin yıkılması olaylarında görüldüğü üzere yer yer radikal çıkışlar yaptıkları da olmuştur. Ancak genel olarak cami, vakıf ve çeşitli dernekler üzerinden davet çalışmalarını, radyo ve televizyonlar üzerinden de propagandalarını yaparken milis gruplar içine girerek lider konumlara yükselmişlerdir. Bu akıma alan açmak isteyen Suudi Arabistan-BAE bloku Trablus'ta ve Libya'da etkin devrimci aktörleri "terörist" gibi takdim ederek etkisizleştirme politikası takip etmiştir. BM Libya Misonu içinde nüfuz edebildiği isimlerden küresel düşünce kuruluşlarına kadar birçok mekanizmayı harekete geçirerek bir algı operasyonu bu akımın temsilcilerini kurtarıcı gibi takdim etmiştir. Özellikle Başkanlık Konseyinin (BK) Trablus'a girişinin ardından Trablus'ta güç kazanmışlardır.

Mayıs 2014'te emekli General Halife Hafter'in darbe girişimi sonucu Libya'nın bugüne kadar devam eden çok boyutlu bir krize sürüklenmesiyle Medhali Selefî ağ Libya genelinde genişlemeye başlamıştır. Hafter'in darbesi sonrası Bingazi'de sürdürdüğü askeri operasyonlar ve Trablus'ta 2014'te Zintanlı birlikler ve Libya Şafağı arasında yaşanan çatışmaların Libya'da neden olduğu ağır ekonomik, siyasi ve güvenliğe ilişkin krizler Medhali Selefîlerin hareket alanını genişletmiştir. Medhali Selefîlik Trablus ve Bingazi başta olmak üzere ülkedeki camilerin kontrolünü güç kullanarak ele geçirmiş ve buraları kendi inançlarını yaymak için araştırmıştır. Libya'nın neredeyse bütün kentlerinde –büyük kentlerinde birkaç tane olmak üzere– küçük köylere dahi sesi ulaşan radyolar kurarak bu radyolar üzerinden yirmi dört saat aralıksız Medhali Selefîliğin önde gelen davetçilerinden Rebi Medhali, Muhammed Raslan ve Abdullah Cubeyr gibi isimlerin vaazlarını yaymaya başlamıştır. Ayrıca yüzlerce sosyal medya hesabı bulunan bu akım birçok internet sitesi üzerinden de

propaganda faaliyetlerini sürdürmektedir. Bunların yanında okullar, ders halkaları ve enstitüler kurmakta, –bu akımın propagandasını yapan kitapları camilere ve kütüphanelere yerleştirdikleri gibi– küçük kitapçıklar halinde çeşitli ağlar üzerinden düşüncelerini yaymaktadır.

Devrim sırasında Kaddafi yanlısı açıklamalarda bulunduktan sonra uzun süre gözden kaybolan ancak Trablus'taki Medhali milislerin güç kazanmaya başladığı 2015'ten sonra zırhlı araçlarla Trablus'ta gezerek vaaz vermeye başlayan Mecdi Haffale bu akımın en öne çıkan vaizi olarak zikredilebilir. Bunun yanında Hafter'e bağlı Tevhid Taburu komutanı Eşref Miyar, Trablus'taki Özel Caydırıcı Güç komutanlarından Eymen Saidi, vaiz Muhammed Ankar, iş adamı Abdulhakim Mısıri'nin öne çıkan Medhali liderler arasında olduğu belirtilmektedir. Zintan ve çevresindeki Medhalilerin lideri Tarık Dırman Zintani, Sirte kentindeki Kurtuba Camii imamı Halid Fircani (daha sonra kardeşi Halid bin Receb), Misrata'da Ebu Huzeyfe ve Ebu Ubdeyde, Humus kentinde Ebu Abdullah Nuri Zinan ve Beyda kentinde Enes Haddad bu akımın diğer öne çıkan isimleridir.

Medhali Selefî ağın Trablus ve Bingazi başta olmak üzere Libya'nın çeşitli kentlerinde silahlı birliklerle iç içe geçerek oluşturduğu çıkar grupları bu ülkedeki çözümü tıkayan en önemli etkenlerden biri konumundadır. Başkent Trablus'ta BK'nin Libya'ya girişi sürecinde yaşanan siyasi bölünme sırasında¹⁷ yaşanan krizde BK'nin yanında yer alan milis birliklerinin büyük bölümünü Medhali Selefî isimler kontrol etmekteydi. Abdurrauf Kara'nın komuta ettiği Caydırıcı Güç, Heysem Tacuri'nin komuta ettiği Trablus Devrimcileri Taburu ve Gınıva'nın komuta ettiği Ebu Selim'deki Merkezi Güçler

17. Konuya ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Emrah Kekilli, "Haftar'ın Darbe Girişiminden BM Çözüm Taslağına Libya Siyaseti", *SETA Analiz*, Sayı: 152, (Şubat 2016).

Selefi Medhalilerin etkili taburları olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Kara'nın bizzat kendisinin Selefi Medhali düşünceye sahip olduğu kaydedilirken BK başkanının kendisine verdiği yetkiler üzerinden Trablus'un en etkin milis grubu olduğu bilinmektedir. BM Libya Misiyonu Güvenlik Komitesi Libya'da kapsamlı bir güvenlik reformu yerine Trablus'ta BK'ye destek veren milisleri güçlendirerek onları destek vermeyen milislere karşı kullanmıştır. Doğası gereği devlet dışı olan bu yapılar devletin imkanlarını kendi çıkarları ve bağlantılı oldukları bölgesel güçler lehine kullanarak Libya'daki siyasi krizi tırmandırmıştır. Bunun yanında Kara'nın Caydırıcı Güçlerinin BK'nin kendilerine sunduğu imkanlar temelinde batı bölgesinde suçla mücadele birlikleri adı altında kendilerinin yönlendirdiği bir silahlı milis ağı örgütleme girişimi olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca bu milis grupların himayesi altında Medhali Selefi vaizler Trablus'ta kontrolünü ele geçirdikleri büyük camilerde vaaz vererek Selefi Medhali din yorumunu anlatmaktadır. Kendilerine muhalif birçok önemli din adamına baskı yaptıkları kaydedilmektedir. Özellikle Libya Müftülüğü Başkan Yardımcısı Nadir Umrani'nin öldürülmesinden birinci dereceden sorumlu tutulmuşlardır.

Doğu bölgesinde Halife Hafter Medhali Selefilerden dini, toplumsal ve askeri olarak istifade etmektedir. Askeri yöntemlerle kontrol altına aldığı doğu bölgesinde kendi otoritesine benimsemeyen cami imamları ve din adamları üzerinde baskı kurmuş, bu imamlar ve din adamları doğu bölgesini terk etmek zorunda kalmıştır. Bunların yerini ise Medhali Selefi din adamları almıştır. Bunun yanında Hafter'e bağlı milis birlikler içinde öne çıkan Tevhid Taburu ve Selefi Tabur gibi milislerin Selefi Medhali olduğu bilinmektedir. Uluslararası Ceza Mahkemesince suçlu bulunan Hafter'in özel kuvvetlerinin komutanlarından Mahmud Vurfelli'nin de Selefi Medhali olduğu

kaydedilmektedir. Medhaliler bunun yanında Sirte ve Beyda gibi kentlerde silahlı gruplar içinde de etkinlerdir. Sirte'deki 604. Piyade Taburu'nun komuta kademesinin Medhali Selefi olduğu ifade edilmektedir. Bu tabur Bunyan Marsus güçlerinin çekilmesinin ardından Sirte'de güçlenme ve kontrolü ele alma çabası içerindedir.

MISIR: DEVİRİM KARŞITI TEOLOJİ¹⁸

Medhali Selefilik Mısır'da 90'ların ortasından itibaren varlık göstermeye başlamış ve ilkeleri gereği Mübarek rejiminin yılmaz savunucularından olmuştur. Akımı Mısır'a taşıyan isim olarak Yemen'de Cami Selefiliğin önde gelen isimlerinden ders alan ve Suudi Arabistan'da Medhali ile görüşen Usame Kavsi karşımıza çıkmaktadır.¹⁹ Ancak süreç içinde düşünsel olarak dönüşüm geçirdiği ve tavrını değiştirerek Medhali Selefiliğe ağır eleştirilen yöneltmeye başladığı görülmektedir.²⁰ Buna rağmen devrime ve askeri darbeye ilişkin Medhaliler ile aynı pozisyonu almıştır. Muhammed Raslan, Mahmud Lutfi Amir, Talat Zehran ve Hişam Bili de devrim sırasında ve sonrasında akımın öne çıkan isimleri olarak belirmiştir. Kahire kırsalında bir köyde ikamet eden Raslan etrafındaki birçok öğrenciyle bu akımın anlatısını yaymak için çalışmaktadır.

Bu akımın önde gelen isimleri 2011'de gerçekleşen devrim sırasında (yukarıda ifade edilen ilkeler ve yönlendirmeler neticesinde) Mübarek rejiminin yanında pozisyon almıştır. Akımın öne çıkan vaizlerinden Mahmud Amir "Mübarek için değil Sünnet için" başlıklı yazısında

18. Mısır'da devrim sonrası Selefiliğin durumuna ilişkin genel bir değerlendirme için bkz. Ramazan Yıldırım, "Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik", *SETA Analiz*, Sayı: 73, (Aralık 2013).

19. "السلفية المدخلية في مصر ... رحلة من الصمود", *Mısır'l-Arabia*, <https://goo.gl/EabQEd>, (Erişim tarihi: 4 Kasım 2018).

20. "أسامة القرصى محذراً: السلفية المدخلية أخطر من الإخوان على مصر", *Youn7*, 13 Ekim 2018, <https://goo.gl/DRKFv5>, (Erişim tarihi: 4 Kasım 2018).

Mübarek rejiminin yanında neden yer alınması gerektiğini “anlatmıştır”.²¹ Usame Kavsi, Muhammed Zagbi, Mustafa Udvi ve Mahmud Mısri devrim sırasında vaazları ve sosyal medya üzerinden yaptıkları paylaşımlarla gençlerin devrime iştirak etmesini engellemek istemişse de devrimden sonra tavır değiştirerek Mübarek’in yolsuzluklarını bilmediklerini öne sürüp aleyh-teki tavırlarını izah etme gayreti içine girmiştir. Ancak Muhammed Raslan devrime güçlü bir şekilde karşı çıkıp bunun Yahudilerin komplosu olduğunu öne sürdüğü gibi devrimden sonra da bu tavrını değiştirmemiştir. Raslan devrim sonrası süreçte İskenderiye merkezli Selefî akımın parti kurmasına –yukarıda ifade edilen ilkeler çerçevesinde– karşı çıkarak siyasetten uzak durulması gerektiğini savunmuştur.

Medhali Selefiler 2013’te ordunun yönetime el koyma süreçlerinde onların yanında pozisyon almıştır. Ordunun yönetime el koyma çabalarını ülkeyi yanlış yöneten Müslüman Kardeşler’in hatalarının düzeltilmesi olarak nitelemiştir. Ordunun yönetimi ele geçirme süreçlerinin tamamında Müslüman Kardeşler’e ilişkin orduyla aynı söylemi dini bir kurguyla dillendirmiştir. Muhammed Raslan darbeden iki gün sonra verdiği hutbede “Müslüman Kardeşler yönetimi, dersler ve ibretler” başlığı altında İhvan’ı ve parti siyasetini eleştirmiştir.²² Raslan 17 Aralık 2013’te “Terörist Müslüman Kardeşler”²³ başlıklı hutbesinde darbeci rejimle koşturarak Müslüman Kardeşler’in kuruluşundan bu yana terörist bir yapılanma olduğunu öne sürmüştür. Mahmud Amir, Müslüman Kardeşler’in başına gelenlerin kendi hatalarının sonucu olduğunu öne sürmüştür.

ve mevcut durumu (askeri yönetimi) kabul ederek boyun eğeceğini ifade etmiştir.²⁴

Muhammed Raslan’ın 20 Eylül 2018’de hutbe ve dini dersler vermesinin Mısır’daki Vakıflar Bakanlığı (Diyanet İşleri Başkanlığı) tarafından yasaklanması ise askeri rejimin Medhali Selefiliğin etkinliğine ihtiyacı kalmadığını göstermektedir. Raslan ilkesel bir tutum takınarak rejimi itaat etmenin farz olduğunu ve bu nedenle kendisine yönelik kararı saygıyla karşılayarak buna uyacağını duyurmuştur. Askeri rejim de darbe sürecinde yanında yer alan dini kurumları güçlendirerek tek bir dini söylem oluşturma arayışında olmuştur.

YEMEN: LEJYONERLER VE BÖLÜNME TALEPLERİ²⁵

Medhali Selefî akım Yemen’de Mukabil bin Hadi Vadi’nin (ö. 2011) bıraktığı Selefî mirası Medhali yöntemle yorumlayan Yahya Hucuri’nin öğrencileri üzerinden yükselmiştir. En öne çıkan temsilcileri Aden’de Hani ibni Berik ve Taiz’de Abduh Fari’dir. Halihazırda ayrılığı savunan Güney Yemen Geçici Meclisi Başkan Yardımcısı Hani ibni Berik, Abdurabbu Mansur Hadi Hükümeti’nde bakan iken birtakım anlaşmazlıklar nedeniyle onu bırakıp ayrılıkçıların safına geçmiştir. Aden’de Hadi Hükümeti’nin kontrolü dışında hareket eden 12 bin kişilik milis birlik oluşturarak siyasi ve askeri zemin kazanmıştır. Berik’e bağlı birlikler ile Hadi’ye bağlı askeri kurumlar arasında çatışmalar yaşandığı ve karşılıklı tehditler savrulduğu basına yansımıştır. BAE’nin kendisine sunduğu destekle Güney Yemen’in en güçlü aktörlerin-

21. “انتصاراً للسنة وليس انتصاراً لمبارك”, Mahmud Amer, 9 Şubat 2011, <https://mahmodamer.wordpress.com/2011/02/09/623/>, (Erişim tarihi: 3 Kasım 2018).

22. “حكم الإخوان . دروس وعبر”, Raslan, 5 Temmuz 2013, <https://goo.gl/n2SEpE>, (Erişim tarihi: 1 Kasım 2018).

23. “جماعة الإخوان الإرهابية”, Raslan, 27 Aralık 2013, http://www.rslan.com/vad/items_details.php?id=4214, (Erişim tarihi: 2 Kasım 2018).

24. سيد من أكبر وجريته مشوه برهامى منهج: سلفى داعية. أهلها من شاهد وشهد “ . قطب”, Youm7, 13 Ağustos 2017, <https://goo.gl/eCfZPz>, (Erişim tarihi: 5 Kasım 2018).

25. Burada ifade edilen bilgiler yazarın 2018’de Yemenli kaynaklarla telefonla yaptığı bilgilere dayanmaktadır.

den biri olarak ortaya çıkan Berik'in önümüzdeki günlerde BAE'nin Yemen'deki politikalarının hayata geçirilmesinde etkin rol oynayacağı kaydedilmektedir.

Medhali Selefi akım BAE ve Suudi Arabistan'ın maddi desteğiyle radyolar, sosyal medya hesapları, cami minberleri ve kitapçıklarla propaganda yapmaktadır.

Ebu Abbas lakaplı Abduh Fari Müslüman Kardeşler'e yakın İslah Partisi'nin Taiz'de Hadi Hükümeti'nin kontrolü dışında bir silahlı yapı oluşturulması fikrini reddetmesiyle belirmiştir. Bu fikre sıcak bakan ve uygulamaya koyan Fari, Taiz'de kendisine bağlı birlikler oluşturmuştur. BAE'nin Ebu Abbas'a bağlı milis birliklere askeri ve lojistik destek verdiği birçok medya organı tarafından defalarca yazılmıştır. Yemen'de son zamanlarda geleneksel din adamları, İslah Partisi liderleri ve geleneksel seçkinleri hedef alan suikastların arkasında Ebu Abbas'a bağlı birliklerin olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında Ebu Abbas'a bağlı birliklerin Hadi'ye bağlı güvenlik birimlerini hedef aldığı da kaydedilmektedir.

Medhali Selefi akım askeri ve siyasi olarak genişlemenin yanında BAE ve Suudi Arabistan'ın maddi desteğiyle radyo kanalları, sosyal medya hesapları, cami minberleri ve küçük kitapçıklarla propaganda da yapmaktadır. Özellikle elde ettikleri siyasi ve askeri güç sayesinde Yemen'in geleneksel alimlerini tasfiye ederek ve mescitlere kendi düşüncelerine sahip isimleri yerleştirerek toplumda alan kazanmaya çalışmaktadır. Şiilik ve Selefilik üzerinden derinleşen toplumsal kırılmalar da kendilerine propaganda imkanı sunmaktadır. Medhali Selefi akım BAE ve Suudi Arabistan'ın sahada alan kazanmak için kullandığı asimetrik araçlardan biri olarak

Yemen'de de –Libya'da olduğu gibi– silahlanaarak çok tehlikeli bir hal almıştır. Bu ülkelerde BAE'nin liderlik ettiği eksenin politikalarını hayata geçirmek ya da uygun görmediği çözümleri inisiyatiflerini boşa çıkarmak için çalışmaktadır.

SONUÇ

Dini kimlikli devletlerin iç politika söylemleri, dış politika refleks ve araçları aynı mantıksal örgüyle kurgulanmaktadır. İran teopolitik bir siyasal söylemi din adamları ağı üzerinden toplumsallaştırırken dış politikada tüm Şiileri harekete geçirme peşindedir. İsrail'in ulus kimliği ve küresel Yahudi lobisinin Tel Aviv ile ilişkisinde de merkezi noktada din yer almaktadır. Suudi Arabistan ulusal kimliği Al-i Suud ve Al-i Şeyh ittifakı üzerine bina edilmiş, Selefi din yorumundan iç ve dış politikada bir hayli yararlanılmaktadır. Dini kurumlar üzerinden içerideki dini söylem kontrol altına alınırken dönemsel konjonktürler çerçevesinde Selefilik'in çeşitli yorumları yönlendirilmektedir. 80'lerde Washington'ın Riyad'ı teşvik etmesiyle Suudi yönetimi Selefi erişim ağı üzerinden Arap gençlerini Afganistan'a göndermiştir. 90'larda Körfez Savaşı sırasında Suudi Arabistan-ABD ittifakının meşrulaştırılmasında Selefi erişim ağı bir hayli katkı sunmuştur. Arap devrimleri sonrasında da Selefilik'in çeşitli yorumları üzerinden Suudi yönetimi din adamları ağı üzerinde etki oluşturmayı başarmıştır.

Medhali Selefilik 90'ların başından itibaren kendisinden söz ettirmeye başlamış, Arap devrimleri sonrasında da Suudi Arabistan'ın maddi desteğiyle ciddi alan kazanmıştır. İç kapalı, tartışmaya açık olmayan ve kişi merkezli bir yapı olması hasebiyle gizli servislerin yönlendirmesine açık bir doğası vardır. İç işleyişi açısından kendisinden olmayanları dışlayan ve müntesiplerini tecrit eden yapısı bir hayli tehlikelidir. Arap

devrimleri sonrasında devrimler aleyhine genişleyen yapısı dikkate alındığında desteklendiği ve yönlendirildiği bir hayli açıktır. Radikalleşme emareleri göstermesiyle bölgenin geleceği açısından tehlike arz etmektedir. Uluslararası literatürün radikal bir akım olarak fazla odaklanmadığı Medhali Selefiğin bölgenin ekonomi ve toplumsal gelişimi ve siyasi aklının tekamülüne ket vurduğu/vuracağı şimdiden görülmektedir. Bu nedenle Medhali Selefilik uluslararası literatürde aşırıılık, radikallik gibi başlıklar altında daha fazla araştırılmayı hak etmektedir.

Mısır, Libya ve Yemen örnekleri Medhali Selefiğin eylem biçimi ve ilişkiler ağını açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle Libya örneği bu anlayışın ne derece tehlikeli bir hal alabileceğini göstermektedir. Trablus'taki silahlı gruplar içinde belirleyici olmaları Libya siyasetindeki açmazın en önemli nedenlerindendir. Trablus'ta 2018'de meydana gelen çatışmaların çoğunda Medhali

Selefi grupların farklı toplumsal kesimler ve siyasi aktörler üzerinde oluşturduğu olumsuz etki belirleyici olmuştur. BM Libya Misiyonu'nun Libya'da kapsamlı bir güvenlik sektörü reformu yerine Medhali Selefi silahlı gruplar üzerinden farklı aktörleri tasfiye etmeyi tercih etmesi ülke siyasetindeki çözümsüzlüğü daha da derinleştirmektedir. Libya'da siyasi çözüm ve istikrarın yolu aşırılıkla mücadele ve kapsamlı bir güvenlik reformu çerçevesinde bu ve benzeri akımların devlet eliyle ıslah edilmesinden geçmektedir. Mısır'da Medhali Selefilik karşı devrim sürecinde görevini yerine getirdikten sonra yavaş yavaş küçüldüğü ve Sisi yönetiminin kurumsal din adamları üzerinden dini meşruiyet sağlamaya gittiği görülmektedir. Yıkıcı bir iç savaştan geçen Yemen'de de Medhali Selefilik silahlı gruplar üzerinden daha fazla alan kazandığı ve yakın gelecekte kendisinden daha çok söz ettireceğini söylemek mümkündür.

ORTADOĞU SİYASETİNDE MEDHALİ SELEFİLİĞİN ROLÜ LİBYA, MISIR VE YEMEN

EMRAH KEKİLLİ

SETA | ANALİZ

Bu analiz Suudi Arabistan devleti ile Selefilik arasındaki ilişkiyi değerlendirerek buradan hareketle Selefiliğin bir dış politika aracı olarak nasıl kullanıldığını Medhali Selefilik örneğinde ele almaktadır. Medhali Selefiliği ortaya çıkış serüveni ve inançları açısından irdelleyerek Mısır, Libya ve Yemen örneklerini tartışmaktadır. Bu analizin temel iddiası Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) liderliğindeki bölgesel eksenin Suudi Arabistan üzerinden Medhali Selefiliği kendi bölge stratejisi için araçsallaştırdığıdır. Zira Medhali Selefiliğin siyasi otoriteye mutlak itaat merkezli dini yorumu bu eksenin siyasi müttefiklerine meşruiyet zemini sağlamaktadır. Bu analiz yazılırken konunun muhataplarıyla birebir yapılan görüşmelerin, konuya ilişkin analiz ve kitapların yanında yazılı ve görsel basına yansıyan bilgilere de başvurulmuştur.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE • BERLİN